

Andelko Badurina: Iluminirani rukopisi u Hrvatskoj

onografija Andelka Badurine „Iluminirani rukopisi u Hrvatskoj“, Zagreb 1995, u izdanju Kršćanske sadašnjosti i Instituta za povijest umjetnosti na hrvatskom, njemačkom i engleskom jeziku posljednja je lasta (ili prva u nastavku?) našeg najvećeg povijesnoumjetničkog izdavačkog projekta Monumenta Artis Croatiae, koji je prije dvadesetak godina inicirala Kršćanska sadašnjost, a okupljao je u početku čitav niz izdavača. Sazdana na temelju kriterija da se polazi od djela, a ne od stilskih izvedenica, serija Monumenta artis trebala je u osamdesetak knjiga obuhvatiti cjelokupnu spomeničku baštinu likovnih umjetnosti na tlu Hrvatske. Na žalost, nakon

manje od desetak naslova (G.Gamulin, Slikana raspela u Hrvatskoj, 1983.; K.Prijatelj, Slikarstvo u Dalmaciji u 15. i 16.st. 1983.; I.Petricioli, Škrinja sv. Šimuna u Zadru, 1983.; M.Prelog, Eufrazijeva bazilika u Poreču, 1986.; A.Deanović i Ž.Čorak, Zagrebačka katedrala, 1991.; K. Prijatelj i N. Gattin, Splitska katedrala, 1991.) serija je prekinuta.

Još u prvom valu Badurina je preuzeo temu iluminiranih rukopisa u Hrvatskoj i temeljito i cjelovito je obradio, ali je njegova knjiga, iako pripremljena za tisak, čekala punih petnaest godina na objavljivanje. Bili su to objektivni

razlozi besparice za kulturne projekte, ali i subjektivni razlozi procijene materijalnog probitka, jer su se druge i drugačije knjige ipak tiskale.

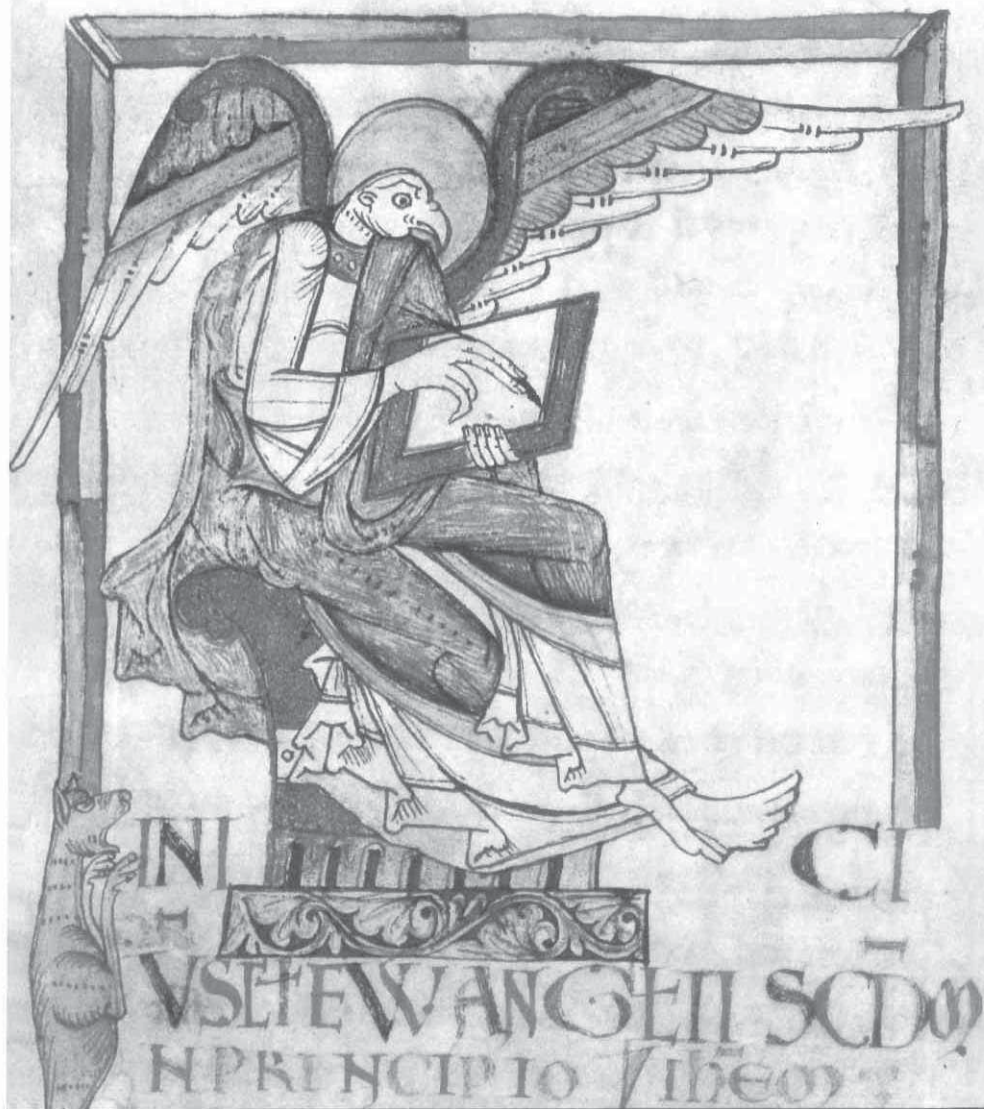
U sadržajnom i tipološkom pogledu Badurina je monografija trokomponentna: sažeti predgovor namjenjen je širokoj kulturnoj javnosti, slijedi izbor osamdeset i osam najkvalitetnijih minijatura od romanike do renesanse, te znanstveno pripremljen katalog dvjesto šezdeset pet iluminiranih rukopisa, popis skriptora iluminatora i bibliografija. Prikaz treba početi obrnutim redom od rasporeda u knjizi, jer je katalog znanstvena jezgra monografije. Katalog izvršava zadatak što

su ga druge, ekonomski razvijene zemlje obavile u 19st, to je cjelovit corpus iluminirane knjige, odnosno minijature u Hrvatskoj, zbir i obrada svega što postoji u nas. Gledajući hrvatsku likovnu baštinu u cjelini i ostvarenja naše povijesti umjetnosti, treba podsjetiti da većina takvih korpusa, cjelovitih inventara spomeničke baštine nije još ostvarena.

Korpus grčke keramike ili antičke skulpture, u za hrvatsku kulturnu povijest i povijest umjetnosti u europskim razmjerima najhitniji i najvažniji korpus tisuća fragmenata predromaničkih reljefa nisu još dovr-

šeni, a neki nisu još ni započeti.

Obradujući sve spomenike u kategoriji iluminiranih rukopisa što su sačuvani do naših dana - od fragmenata pojedinih stranica do kompletnih kodeksa - autor, mogli bismo reći, upozorava na „obrat sudbina“ jer dok su mnogi od tih rukopisa uvezeni iz raznih europskih umjetničkih središta, neki se od najvrednijih iluminiranih kodeksa što su nastali i

ILLUMINATED MANUSCRIPTS IN CROATIA

stvarani u Hrvatskoj nalaze u velikim svjetskim bibliotekama od Oxforda, Pariza, Vatikana, Beča i Budimpešte do Carigrada (Hrvojev misal).

Katalog nije samo popis s temeljnim podacima, nego uvijek cjelovita obrada rukopisa iz svih relevantnih aspekata, s obzirom na tip pisma, broj i vrstu minijatura, inicijala i ostalih likovnih komponenata. Autor je uveo i načelo

da se uz format stranice uvodi i metrički odnos ispisanog bloka i margina, što je postalo veoma važno jer su istraživanja dokazala da svaki skriptorij ima svoju matricu, format i proporciju okvira unutar kojega se ispisuje tekst, te su često takvi podaci pouzdaniji putokaz u otkrivanju porijekla rukopisa nego stilsko-formalna analiza.

Predgovor knjizi je uzoran po egzaktnosti sadržaja i sažetosti stila. Poglavlja slijede kronologiju stilova, od predromanike do baroka, s posebnim osvrtom na glagoljske rukopise, a metodički uzorno strukturirana, tako da se u njima prate sve mijene od formata knjiga i vrsta pisama, preko autora i žarišta djelatnosti skriptorija te izvorišta stilskih utjecaja, do tipologije likovne obrade stranice. Po opsegu i stilu mogli bismo tekst nazvati „minimalistički“, ali vrijedi spomena da uz prividnu suhoću sadrži unutrašnju dramaturgiju i montažu kojima od razine trijezne i objektivne informacije vodi interpretaciji i doživljaju. U trenutku kada nam se učini da je možda pretjerano pozitivistički i nepotreban podatak o dimenzijama knjiga u doba romanike, slijedi podatak da se u knjižnicama širokim svega pedalj javljaju „gigantske Biblije“ kojima je visina veća od pola metra. Također, znalcima je poznato, iako autor to ne spominje, da je dio spoznaja o kojima se govori o općepoznatim istinama rezultat Badurinina istraživanja. Tako, na primjer, među najstarije primjere iluminacije u nas ubrajaju se fragmenti rapskog evanđelistara iz doba romanike, koje je on otkrio i interpretirao. Tako usputna primjedba da uz južnoitalisku benediktinsku dekoraciju u romanici postoje i bizantski utjecaji u oblikovanju likova, ali da oni ne dolaze posredno iz Italije ili čak iz „zaleđa“ (kako su neki tumačili) nego izravno morskim putom, a to znači duž hrvatske jadranske obale, koja je bila prikladnija za plovidbu od talijanske, tako da stižu čak prije u Dalmaciju nego u Veneciju, predstavlja

također rezultat Badurininih istraživanja o morskim putovima duž istočnojadranskih obala i otoka od 6. stoljeća. Uz vrijedne napomene o likovnoj komponenti samog pisma (nečitkost gotice i isprepletenost „teksture“), kao i o seobi biljno-životinjskog ornamenta, od inicijala što ga je „gušio“ u romanici na obrub stranice, marginu, gdje se slobodno i u živim bojama razigrao u gotici, tako da je Dante knjige svoga doba nazvao knjigama „koje se smiješe“ (libro ridente). Značajno je da se uz franjevce, dominikance i cistercite, javljaju i slobodni europski univerziteti kao izdavači - u to doba skriptoriji - knjiga svjetovnog i znanstvenog karaktera. Kao detalj koji odražava metodu autorova pristupa, spomenimo da i u poglavlju o renesansi, koje obuhvaća doslovce nekoliko redaka, uz svima dobro poznatog Julija Klovića podsjeća na Feliksa Patančića (1455 - 1517), koji je bio voditelj skriptorija na dvoru kralja Matije Korvina, jednog od najvećih žarišta renesanse izvan Italije. Upravo time što su tako neočekivano konfrontirani i uspoređeni sugestivno se nameće ovo drugo često zaboravljano ime. Za neupućenog čitatelja bit će najveće otkriće u pogledu glagoljaške knjige rasprostranjenost područja na kojem se javlja, množina skriptorija i količina djela.

Uz metodičnost izlaganja i pouzdano odmjerenje važnosti i značenja informacija, tekst Anđelka Badurine jasan je i tečan, te podjednako zadovoljava znalca, kao što može privući nove poklonike knjige, iluminacije i hrvatske likovne baštine.

Ilustracije u ovoj knjizi samostalna su cjelina, jer se autor u tekstu odriče bilo kakve likovne interpretacije i valorizacija konkretnih djela, zadržavajući se, kao što smo rekli, na razini tipoloških kvalifikacija stila. Situira u prostorno-vremenske okvire tekstom i katalogom,

reprodukcijama je prepušteno da samostalno - ali nizane i uspoređene pouzdanim autorovim izborom antologijskih ostvarenja - snagom likovne izražajnosti komuniciraju s čitateljem - gledateljem. Kvaliteta izabranih djela kao i njihov često velik format privlače pozornost, pa time i interes za monografiju, što je već provjereno na ovogodišnjem Frankfurtskom sajmu knjige.

Summary

Radovan Ivančević: Anđelko Badurina; Illuminated Manuscripts in Croatia

The monograph „Illuminated Manuscripts in Croatia“, by Anđelko Badurina, was published in Zagreb in 1995, by Kršćanska sadašnjost and the Institute for the History of Art, in Croatian, German and English version. The book waited no less than fifteen years for publication.

From the point of view of the content and typology, Badurina's monograph consists of three components: summarised introduction intended for a wider cultural audience, followed by a selection of eighty-eight miniatures of the best quality, from the Romanticism to the Renaissance, and finally, scientifically prepared catalogue of 265 illuminated manuscripts, the list of scribes, illuminators and bibliography.

Analysing all documents in the category of illuminated manuscripts that have been preserved until today - from fragments of individual pages to complete codexes - the author, we might say, warns against the „turn of destinies“, because, while many of these manuscripts were imported from various artistic centres, some of the most valuable illuminated codexes, which were made and created in Croatia, can be found in the world's greatest libraries, from Oxford, Paris, Vatican, Vienna and Budapest to Constantinople (Hrvoje's missal).

Bilješka

Naposljetku, budući da verba volant, smatram da treba ostati zabilježena i za autora tipična skromna i poštena, a ljudski jednostavna i topla riječ na promociji knjige o tome „kako je sve to počelo“. Kad se Badurina obratio prof. Milanu Prelogu, tadašnjem direktoru Instituta za povijest umjetnost Sveučilišta u Zagrebu, s pitanjem što bi on kao franjevac mogao raditi u struci, Prelog mu je odgovorio da će ga namjestiti u Institutu kao specijalista za iluminirane knjige, jer su to većinom liturgijske knjige, „a u te svete stvari se ovdje nitko ni za vraga ne razumije“. Bez obzira na duhovitost fraze, za povijest hrvatske povijesti umjetnosti pošteno je zabilježiti kako je u doba proklamiranog bezboštva bilo intelektualaca europskog ranga koji su imali i mudrosti i hrabrosti da stanu u obranu hrvatske kulturne, a posebno sakralne baštine, dok su istodobno pojedinci političkog profila zbog vlastitog probitka otimali sredstva hrvatske povijesti i povijesti kulture, trošeći skandalozno nerazmjerna sredstva na izmišljotine po diktatu političkog trenutka, kao što je „historija radničkog pokreta“, na primjer. To je ujedno i dokaz da će hrvatska kultura i znanost, kao i povijest znanosti, kulture i umjetnosti ovisiti, kao i uvijek, od Kršnjavoga do danas, o intelektualnoj razini pojedinaca, njihovu znanstvenom moralu i građanskoj hrabrosti, bez obzira na vladajući politički sustav.